

PRILOG STRATIFICIRANJU KEVDERC—HRNJEVAC TIPA RETZ—GAJARSKE KULTURE

Aleksandar Durman

41000 Zagreb, Yu, Arheološki zavod, Filozofski fakultet, P.O. Box 421

Izvorni znanstveni članak — Prehistorijska arheologija

Zemunica Kevderc-Hrnjevac tipa retz-gajarske kulture na lokalitetu Drljanovac (sonda II) iskazuje se horizontalnom stratigrafijom u vremenskom paralelizmu s najmlađim slojem lasinjske kulture — Lasinja III. Zemunica je preslojena kućom ranobrončanodobne vinkovačke kulture.

Selo Drljanovac udaljeno je nekih 19 km jugoistočno od Bjelovara, na putu za Daruvar. Južno od sela, paralelno s čitavom njegovom dužinom, pruža se prostrani plato omeđen tokovima dvaju potoka. Ta povišena ravan dužine od preko kilometar i po, a širine, među potocima, oko četiri stotine metara, predstavlja idealan položaj za naselje bilo koga vremena. Dosad se, prije svega zahvaljujući preciznim podacima i obilježavanju na spomenutom terenu, što ih je vlastitim nastojanjima prikupio zemljoradnik Đuro Jakšeković iz istog sela, moglo uočiti da je prostor bio intenzivno naseljen od neolita do u rimskodobni period. Uočavaju se tragovi naselja tipa Malo Korenovo linearno trakaste kulture, lasinjske kulture, te naselje i nekropola kulture žarnih polja, kao i rimskodobni građevni materijal. U blizini se nađe i keramike koja pripada Brezovljani tipu sopotske kulture.

Vertikalna stratigrafija dosad se nije mogla uočiti, a zbog veličine prostora, niti horizontalna stratigrafija ne govori mnogo. Čitav je ovaj prostor bez krupnijeg raslinja i uglavnom služi kao prostrana oranica, a neke sonde su pokazale da zbog vrlo plitke i kompaktne zdravice, bez tragova prorastanja korijena drveća, nije niti u prehistorijsko vrijeme bio obrastao šumom. U neposrednoj blizini ima velikih hrastovih šuma, ali su one izrasle na nešto nižem, močvarnijem terenu.

Iznenaduje da su svi tragovi naselja, pa i nekropola kulture žarnih polja, orijentirani prema sjevernoj padini platoa. Niti tridesetak metara istočno od posljednjih tragova ukopanih objekata lasinjske kulture,¹ otkopane su dvije sonde, na mjestima gdje su površinski nalazi, izbačeni oranjem, dali naslutiti još neke kulturne pojave.

U sondi I, u njezinom istočnom kraju, otkopana je otpadna jama elipsoidnog oblika, dimenzija 1,50x0,9 metara, a najveća joj je dubina iznosila 0,55 m. Zdravica se pojavljuje na dubini od 0,30 m. Sadržaj jame činili su uglavnom keramički fragmenti.

Sonda II udaljena je od prve 19 metara u smjeru sjevera i nalazila se bliže već spomenutom lasinjskom naselju.² Na nivou zdravice, 0,30 m, pokazala se šira tamna mrlja oivičena pobodenim tragovima kolja na južnoj, zapadnoj i sjevernoj strani sonde.

Dok su se na žutoj boji zdravice tragovi sivih mrlja od kolaca, debljine do 5 cm, lako mogli uočiti, teže ih se otkrivalo unutar mrlje. Kolci su bili zabodeni vertikalno i činili su nosače za konstrukciju jednosobne nastambe koja je, sudeći po vidljivom pragu, ulaz imala s istočne strane (Tab. 1 sl. 1).³ Raspored kolaca jasno ukazuje da je ovaj objekt bio građen pleterom, a nedostatak lijepa, samo još jednom, pored si-ve boje istrunulih kolaca, govori da kuća nije propala od vatre. Zemlja kojom je pleter bio oblijepljen s vremenom se stopila s današnjom humusnom površinom. Krov je najvjerojatnije bio na jednu vodu.⁴ Ulaz u ovu neveliku nastambu činile su dvije poprijeko postavljene grede, od kojih je prednja imala dimenzije 1,20x0,24 m, a druga 1,70x0,1 m. Dimenzije kuće iznose od ulaza do stražnjeg zida 3 m, a dužina joj je oko 3,50 m. Poslije poliranja površine, čime je skinuto najviše 4 cm površine, nestalo je praga, a pred ulazom u kuću tamna se mrlja nastavila istočno za preko metar u dužinu. Pokazalo se da je kuća predstavljala neki improvizirani objekt ravno iznad zemunice, koja je bila trapezastog oblika, s širinom od 2,20 m u prednjem dijelu, do 3,20 m u stražnjem i s dužinom od 4,40 m. I njezin je ulaz bio okrenut prema istoku te za punih 1,20 m ispred onoga koji je pripadao kući. Čitava se konstrukcija krovšta zemunice sastojala od kolja koje je služilo kao nosač šatora. Organizacija unutarnjeg prostora lako je uočljiva (Tab. 1 sl. 2). Od ulaza se niz tri stepenice spušta do ognjišta na dubini od 1,40 m. Posljednja je stepenica ujedno i klupa na kojoj se može sjediti uz vatru. Tu su i dvije ostave, od kojih je ona s dubinom od 1,46 m predstavljala pravi »silos«. Najveća površina zemunice, a ujedno i najviša, odnosi se na prostor za spavanje. Osim na ognjištu, nije bilo tragova paljevine.

Iznenaduje zašto je kuća nastala baš iznad zemunice i uz to još nejasno iz nje izdvojena, kad je obližnji prostor bio slobodan za gradnju. Kako keramički nalazi pokazuju, zemunica je zatrpana u jednom dahu, jer se dijelovi istih posuda mogu naći razasuti na svim dubinama preko čitave površine, ali samo do poda kuće koja pripada drugoj kulturnoj skupini. Vremenski razmak između nastanka zemunice i kuće svakako nije velik, a tome je više razloga. Da je netko došao pošto je zemunica već bila s vremenom dobrim dijelom zatrpana, ne bi imao nikakva razloga da se naseli baš na tom mjestu jer bi se unatoč vremenu primjećivala snižena površina, nepogodna za gradnju kuće. A, kako se pokazuje i kroz keramički materijal zemunice i kuće, taj se razmak ne može mjeriti tako dugim vremenom. Najvjerojatnije je zemunica napuštena dobrovoljno (nije bilo tragova paljenja), a novodošli su je stanovnici zatekli još nezarušenu. Uz najdublje stijenke zemunice prislomili su dvije masivnije drvene oblice, nosače pročelja, i učvrstili ih na taj način da su zemunicu potpuno zatrпали. Prostor zemunice zasut je zdravicom, koja je tu u blizini stajala još od njezina kopanja, te se vjerojatno nije stigla ni slegći. Naravno da je u zemunicu zasut i otpadni materijal, što je negdje u blizini bio odlagan. Svi su ostali zidovi građeni lakom drvenom konstrukcijom koja se nije morala duboko zabitati u zemlju, pa i leže na zdravici.

Sve je ovo, naravno, pretpostavka, ali teško je naći drugi razlog ove neposredne vertikalne stratigrafije, vezane samo uz ovaj mali prostor.

Već je istaknuto da keramički prilozi zemunice i kuće pripadaju dvjema različitim kulturnim populacijama pa ih je potrebno posebno opisati. Prvi u obzir dolaze prilozi iz zemunice, koji se iskazuju kao vremenski stariji. Keramika se, po kvaliteti izrade i funkciji, može podijeliti na grubu i finu.

Kod grube se keramike uočavaju dva tipa — prvi, brojniji, vrlo grubih stijenki, ponekad lagano barbotiniziran, s mnoštvom mineralnih primjesa koje se na presjeku keramike ispoljavaju u obliku raznobojnih zrnaca. Vrlo je čest i uočljiv po svojoj jarko-crvenoj boji, hematit.

Drugi se tip rjeđe javlja i kod njega je glina intenzivno zasićena, vrlo sitno i jednolično, drobljenim kvarcitom.

Gruba je keramika uglavnom zastupljena loncima blage S profilacije s izvučenim rubom usta (Tab. 5 sl. 6 i Tab. 6 sl. 2). Kod nekih lonaca, u visini samog ruba usta, izlaze manje drške koje su na prijelazu prema trakastima. (Tab. 5 sl. 5, 6). Rubovi usta grubih posuda uglavnom su izvinuti lagano van (Tab. 6, sl. 1, 6, 7), osim kod jednog primjerka (Tab. 5 sl. 4). Katkad je rub usta posude ukrašen otiskom prsta ili nekog užeg valjkastog predmeta. Kao jedini ukras na drugim posudama javljaju se bradavičaste aplikacije (Tab. 5 sl. 3).

Fina keramika predstavljena je kako zaobljenim tako i bikoničnim oblicima, od kojih su zaobljeni učestaliji. Bikoničnost je zastupljena uglavnom samo kod zdjela, koje se javljaju i zaobljene. Kod njih se na samom bikoničnom prijelomu ili zaobljenju javljaju manje jezičaste aplikacije ili supkutane ušice. (Tab. 2 sl. 1 i Tab. 5 sl. 1). Supkutane ušice, vertikalno probušene, dolaze uglavnom u paru, po dvije sa svake strane. Kod jedne je terine uz sam rub usta pričvršćena tunelasta ušica, koja pretpostavlja i drugu nasuprot. (Tab. 3 i sl. 1). Najučestaliji su primjerci fine keramike šalice i lončići S profila, kod kojih nema bikoničnih oblika (Tab. 4 sl. 4, 6, 10). Kod njih se često javlja trakasta drška do 3 cm širine, koja neznatno nadilazi rub usta posude. Jedna dublja kupa kao ukras ima šest malih bradavičastih aplikacija raspoređenih uokrug najšireg dijela (Tab. 3 sl. 4), dok se kod jednog primjerka takva aplikacija nalazi uz sam rub usta posude (Tab. 6 sl. 4). Pored fine keramike s navedenim tipom ukrasa, više primjeraka ukrašenih duborezom i rovašenjem može se svesti na četiri šalice, a samo je jedan primjerak izveden brazdastim urezivanjem i žigosanjem (Tab. 3 sl. 2). Kod fine keramike odnos neukrašenih posuda i posuda ukrašenih duborezom, rovašenjem ili brazdastim urezivanjem kreće se oko 80 : 20% u korist neukrašenih.

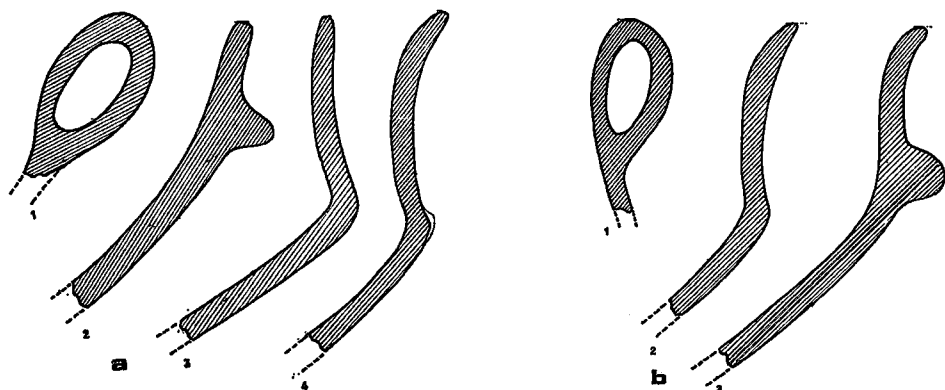
Keramika je pečena redukciono, ne baš osobito kvalitetno tako da joj ni boja nije ujednačena — od crne, raznih tonova smeđe, do oker površina.

Navedeni keramički inventar pripada retz-gajarskoj kulturi. Budući da je retz-gajarska kultura raspršena u više regionalnih varijanti, čini se da je tip Kevderc—Hrnjevac najbliži ovom materijalu svojim tipološkim karakteristikama.⁵ One su izražene dominacijom rovašenja, duboreza i običnog urezivanja,⁶ rovašene površine izvedene su unutar traka, ukras nastao urezivanjem predstavljaju snopovi cik-cak linija kao i motiv riblje kosti,⁷ te neukrašene zdjele bikoničnih i zaobljenih profila.⁸ Prisutni elementi koji nisu karakteristični: brazdasto urezivanje i žigosanje,⁹ ljestvičasto urezani motivi ispod ruba usta,¹⁰ te neki oblici posuda — amfora s trakastim drškama uz sam rub usta¹¹ i duboka šalice sa šest bradavičastih aplikacija,¹² mogu se pripisati Višnjica tipu spomenute kulture.

Mnogo elemenata govori u prilog jednom i drugom tipu. Opći je dojam da keramički nalazi retz-gajarske kulture iz Drljanovca ipak pripadaju Kevderc—Hrnjevac tipu, a postojanje drugih ili govori u prilog tome da su ove dvije pojave srodnije nego ih u ovom času smatramo, ili je ovo prostor preklapanja utjecaja i jednog i drugog tipa. Vrlo je vjerojatno da je ova druga mogućnost ispravnija, ali se ne smije ispustiti iz vida činjenica da poznajemo srazmjerno malo lokaliteta ovih tipova, kao i njihov keramički inventar.

Pojava supkutanih ušica, vertikalno probušenih, što dolaze u paru, dovode ove nalaze u vezu s Mondsee tipom retz-gajarske kulture,¹³ a moguće je da su ih oba tipa preuzela iz klasične badenske kulture.¹⁴

Ukras na šalici (Tab. 2 sl. 2) izveden duborezom i rovašenjem osobena je karakteristika Kevderc—Hrnjevac tipa, ali isto tako i kasnoklasične vučedolske kulture ili stupanja B₂. Produbljujući veze retz-gajarske i vučedolske kulture upravo kroz Kevderc—Hrnjevac tip, treba posebno naglasiti pojavu neukrašenih bikoničnih i zaobljenih zdjela. Poprečni presjeci zdjela iz Drljanovca koje pripadaju retz-gajarskoj kulturi (a) i vučedolski iz Vinkovaca, stupanj B₂ (b) prikazani su na slici 1.¹⁵

Javljanje bradavičastih aplikacija na zdjelama pored primjera iz Drljanovca, posebno je izraženo na lokalitetu Keszthely-Fenekpuszta I,¹⁶ grupe Balaton III N. Kalcza, što ga je S. Dimitrijević pripisao Kevderc—Hrnjevac tipu retz-gajarske kulture. Kako se bradavičaste aplikacije u vučedolskoj kulturi rjeđe susreću, ističe se ovdje ili tradicija retz-gajarske kulture, jednim dijelom genetski vezane uz lengjelski stratum,¹⁷ ili već spomenuta mogućnost vezanja uz badenske primjerke kao kod slučaja udvojenih supkutanih ušica.

Primjerak terine s tunelastom ušicom uz rub usta nalazi svoje analogije kako na lokalitetu Keszthely-Fenekpuszta I,¹⁸ tako i sa sličnom nešto niže smještenom ušicom iz Pecsbagota-Cseralja,¹⁹ ali ovaj lokalitet ima bližih veza u lončićima blage S profilacije — trbušasti lončići s niskim prstenastim vratom,²⁰ primjerkom kupe s bradavičastom aplikacijom,²¹ kao i supkutanom ušicom na bikoničnom prijelomu zdjele.²² Fragment fine keramike na kojem se na samom rubu usta nalazi bradavičasta aplikacija (Tab. 6 sl. 4) ima srodne uzore i u Ludanice tipu lengjelske kulture,²³ kao i Bajč tipu retz-gajarske kulture.²⁴

Nalaz pintadere (Tab. 2 sl. 3) povećava broj dosad nađenih unutar retz-gajarske kulture. Dok je svojim oblikom više vezana uz nalaz iz Ondrochova,²⁵ koncepcijom poprečno urezanog ukrasa nagazne površine približava se pintaderi iz Nagykanizse.⁵⁶ Ukrašavanje odgovara, načinom kako je ostvareno, jednom primjerku keramike iz Velike pećine kod Višnjice.²⁷ Pažnja posvećena izradi drške pintadere, te otiscima nokta kao ukrasu, pokazuje da ju je radio netko sklon idoloplastici.

Velik broj nađenih mikrolita otkriva kako vještinu u izradi tako i standardnost oblika. Dva primjerka (Tab. 3 sl. 5,6) načinjena od rožnjaka ističu, sekundarnim do-radama, arhaičnost izrade.

Posebno je interesantan nalaz komada kamena, eruptivnog po svom porijeklu, koji je zapravo najvjerojatnije — fragment nekog žrtvenika. Nađeno je osam dijelova razasutih po čitavoj zemunici, koji su se naknadno svi do jednog vezali u ovaj fragment i niti jedan ne pripada nekom drugom dijelu »žrtvenika«.

(To još jednom potvrđuje da je prostor zemunice zasut odjednom s nekog obližnjeg mjesta gdje se odlagao otpad ove zemunice). Površine su mu polirane, ali fragment je nažalost suviše mali da bi mu se i pokušala dati rekonstrukcija. Pored poliranja ukrašen je i urezivanjem s dvije od tri djelomično sačuvane strane. Velika je šteta što je ovaj komad procijepljen po dužini pa mu nije moguće odrediti debljinu. Urezivanje je izvedeno u motivu riblje kosti i koncentričnih krugova, ali zbog tvrdoće materijala ne baš i najpreciznije. Motiv riblje kosti se zbog toga, na sredini vidljive ukrašene površine, približava urezivanju na nagaznoj površini pintadere. Kamen je, kao što je vidljivo, stanovito vrijeme proveo u vatri i zbog toga se i neznatnim udarcem mogao raspasti na više dijelova.

Nađen je i jedan kremenit oblatak koji vrlo dobro leži u šaci, a njegove duge pravilno istrošene površine pokazuju da se njime nije dobivala vatra udaranjem (kresanjem), već potezanjem po površini drugog kamena koji je po svoj prilici morao biti većih dimenzija. Na taj je način poslije svakog potezanja na kraju tog drugog kamena pao snop, a ne samo jedna iskra. Time je mogućnost pripaljivanja bila veća.

Kao što je već ranije rečeno pod kuće nije bio presvučen nekim jačim slojem ilovače ili zdravice, kako je uobičajeno, pa ga se nije ni moglo jasno izdvojiti od zasutog prostora same zemunice. Budući da je pravi pod s vremenom bio utisnut u sloj kojim je zasuta zemunica, a nalazio se na dubini od 0,30 m, tu se i završavalo javljanje već opisanih nalaza.

U gornjem sloju, od površine humusa do dubine od 0,35 m koja još pripada visini poda kuće, nađeno je srazmjerno manje keramike i to prilično izmrvljene preoravanjem. Svojom profilacijom i ukrasom izdvaja se svega nekoliko komada, a pomoću njih može se uočiti da je ova keramika identična onoj iz sonde I, nađenoj u omanjoj jami. Tako se mogu kuća i otpadna jama povezati premda je među njima razmak od 19 metara. Kako na prostoru između ovih objekata nije nađen niti jedan komadić keramike, možemo zaključiti da nalazi keramike nisu na prostor kuće došli slučajno, oranjem.

Keramika ovog tipa također je loše, više oksidaciono nego redukciono pečena, a kod grubo rađenih posuda dodavana su, očito namjerno, i preko 1 milimetar krupna zrnca kvarcita. Grubo rađena keramika predstavljena je uglavnom loncima s prstenastim vratom koji je poliran, dok je zaobljeni trbuh prevučen barbotinom, češljastim urezivanjem ili pak posjeduje cik-cak urezivanje. Katkad su usta posude

ukrašena otiskom prsta, a na jednom primjerku, na prijelazu trbuha posude u vrat, priljepljena je plastična traka ukrašena također otiskom prsta. Gruba keramika nađena u kući predstavljena je na Tab. 7 sl. 3, 5, 7, dok jami pripadaju one na Tab. 8 sl. 3, 4.

Fina je keramika zastupljena zdjelama zaobljenog trbuha i vrata izvučenog oštro prema van kao najtipičnijim oblicima. Takve zdjele uglavnom imaju manju ušicu koja spaja sam rub usta s najširim dijelom trbuha. Također je nađena i kupa. Kući pripadaju primjerci prikazani na Tab. 7 sl. 1, 4, 6, a jami Tab. 8 sl. 1, 2. Ovi se nalazi po svojim karakteristikama mogu pripisati vinkovačkoj kulturi.²⁸ Na taj je način vidljivo da je zemunica retz-gajarske kulture preslojena kućom koja pripada ranobrončanoj, vinkovačkoj kulturi. Ovom odnosu vinkovačke i retz-gajarske kulture potrebno je priključiti i obližnji lokalitet lasinjske kulture.

Zasada je, kako izgleda, ovaj objekt retz-gajarske, odnosno vinkovačke kulture, ujedno i jedini na ovom prostoru, koji pripada ovim kulturama. Sudeći po nedostatku površinskih nalaza u blizini, a nije ni očekivati da ih još bude, jer se ore već tako duboko da vrh pluga zadire u zdravicu, vrlo je teško vjerovati da su u uvjetima prethistorije mogli egzistirati mali izdvojeni objekti sa svega nekoliko žitelja. Takva je situacija i s ovom zemunicom retz-gajarske kulture. Ako već nije imala neposredan kontakt sa svojim kulturnim krugom, vjerojatno je na neki način bila u dodiru sa susjednim naseljem lasinjske kulture. To bi značilo da su se ove dvije grupe u Drljanovcu vremenski podudarale. Retz-gajarska zemunica ne ulazi u sastav lasinjskog naselja, ali mu se približila na svega tridesetak metara. Na taj je način pokazivala dužan dobrosusjedski respekt prema brojnim stanovnicima drugog etnikuma, ali se istovremeno stavila pod njihovu zaštitu. To ujedno pretpostavlja da su brojniji stanovnici lasinjskog naselja imali interes da dozvole, premda uz dužan oprez prema došljaku, da se ovaj naseli u neposrednoj blizini, jer bi inače mogli zahtijevati da taj razmak bude daleko veći. Retz-gajarski došljaci, a takvim ih smatramo stoga što je teško vjerovati da su predstavnici lasinjske kulture smjestili čitavo svoje naselje uz samo jedan njihov objekt na ovom velikom prostoru, pokazuju svojim prisustvom da stanovnici lasinjskog naselja znaju da im oni ne ugrožavaju egzistenciju.

Ovakve male izdvojene grupacije nesumnjivo otkrivaju da se radi o nomadima koji kraće vrijeme odsjedaju na određenom teritoriju, a zatim odlaze bespovratno dalje. Stanovnici lasinjske kulture toleriraju ih znajući da je taj boravak samo privremen i da ne predstavlja opasnost po njihovo vlasništvo nad tim teritorijem.

Pretpostavku o paralelnoj egzistenciji ovih dvaju kulturnih populacija već je ranije iznio S. Dimitrijević.²⁹

Zemunica je zasuta, sve do visine poda kuće, keramičkim materijalom retz-gajarske kulture, što znači da ju je postojećim materijalom zasuo netko kome je trebalo da zaravna taj prostor. To su učinili došljaci koji su na tom mjestu i sagradili kuću, populacija vinkovačke kulture. Njihov bi keramički inventar pripadao starijoj fazi kulture, stupanj A, u kojoj se još uvijek kod grubih posuda javlja, češće u donjem dijelu, barbotimiziranje od češljastog i metaličastog prevlačenja i još nema zdjela s profiliranim rubom usta.³⁰

Prema tome mogli bismo zaključiti da je retz-gajarska zemunica vezana horizontalnom stratigrafijom uz naselje lasinjske kulture, a vertikalno preslojena raznom fazom vinkovačke kulture. Što na ovom mjestu radi jedini objekt ove ranobrončanodobne pojave, vinkovačke kulture, ostaje zasada nepoznanica.

U kronološkom smislu, ovaj nalaz retz-gajarske kulture veže najbliže uz tip Kevderc—Hrnjevac, premda ima bliskih elemenata i sa Višnjica tipom. Već ranije spomenuti elementi ukrasa — rovašene površine rađene unutar trake, kao i neki oblici zdjela, mogu se pripisati utjecaju kasnoklasične vučedolske kulture, B₂ stupnja. Ovaj lokalitet lasinjske kulture pripada Lasinja III stupnju, pa se ovdje nameće vremenski paralelizam Lasinja III, Kevderc—Hrnjevac tip retz-gajarske kulture i Vučedol B₂.³¹

Vinkovačka je kultura nasljednik retz-gajarske na području Drijanovca i vremenski uvodi ovaj prostor u rano brončano doba, možda i ranije od mlađe faze, A₂, rane vinkovačke kulture, kako se dosada smatralo.

Popis tabli

T I Drijanovac — Sonda II — Sl. 1 Kuća vinkovačke kulture
Sl. 2 Zemunica retz-gajarske kulture

T II Sl. 1—4 Sonda II — Nalazi iz zemunice retz-gajarske kulture

T III Sl. 1—9 Sonda II — Nalazi iz zemunice retz-gajarske kulture

T IV Sl. 1—10 Sonda II — Nalazi iz zemunice retz-gajarske kulture

T V Sl. 1—7 Sonda II — Nalazi iz zemunice retz-gajarske kulture

T VI Sl. 1—7 Sonda II — Nalazi iz zemunice retz-gajarske kulture

T VII Sl. 1—7 Sonda II — Nalazi iz kuće vinkovačke kulture

T VIII Sl. 1—4 Sonda I — Nalazi iz jatne vinkovačke kulture

BILJEŠKE

1. S. Dimitrijević 1979, str. 146. — Drijanovac (Gornja ograda) — kasna ili baroknoklasična faza — stupanj III
2. Sonde I (5×3 m) i II (6×4 m) su iskopane na njivi Ivana Đumitje iz Drijanovca, k. br. 9. Sonda I smještena je 150 m južno od ceste, nasuprot kući vlasnika zemljišta.
3. U ispražnjene rupe od kolaca su, radi bolje vidljivosti, umetnuti kolčići identične debljine.
4. Pokušaj rekonstrukcije kuće, na osnovi zadanih elemenata, svodio je krov na jednu vodu.
5. S. Dimitrijević 1967, str. 7, T III
6. S. Dimitrijević 1980, Taf. 11. 1, 2; Taf. 13 1
7. S. Dimitrijević 1979, T. XLVII. 2,4
8. N. Kalicz 1973, Abb. 11. 6; 13. 16; 14. 7, 9; 15. 9, 11, 13, 15, 16; 16. 4, 7; 18. 5, 8
9. S. Dimitrijević 1980, Taf. 10. 8; 12. 6

10. Dimitrijević 1980, Taf. 5. 5; 6. 5, 6; 7. 12
 11. S. Dimitrijević 1980, Taf. 3. 12
 12. Dimitrijević 1980, Taf. 8. 15
 13. L. Franz und J. Weninger 1927, Taf. 6. 4
 14. R. R. Schmidt 1945, Taf. 23. 2; 24. 11
 15. Presjeci na slici 1 b uzeti iz jame 71 z — Vinkovci Hotel, iskopavanje 1978. god, dubina 4,05 m.
 16. N. Kalicz 1973, Abb. 13. 16; 15. 9; 16. 4, 5, 7,
 17. A. Točik 1961, Obr. 2. 1, 4; 5. 4
 18. N. Kalicz 1973, Abb. 14. 12, 15
 19. N. Kalicz 1974, T. XII 4
 20. N. Kalicz 1974, T XI 7, 11; XII 8, 16
 21. N. Kalicz 1974, T IX 15
 22. N. Kalicz 1974, T XII 14
 23. A. Točik 1961, Obr. 2. 1, 4
 24. A. Točik 1961, Obr. 5. 12
 25. A. Točik 1961, Obr. 12. 7
 26. N. Kalicz 1976, Taf. 10. 1
 27. S. Dimitrijević 1980, Taf. 8. 9
 28. S. Dimitrijević 1966, str. 28. i T 10. 2, 3, 4, 6, 10; T 13. 2; T 14. 2
 29. S. Dimitrijević 1979, str. 358.
 30. S. Dimitrijević 1967, str. 29. T. 12 i 13
 31. S. Dimitrijević 1980, Beilage 2
- Crteže izradili Krešimir Rončević i Zdenka Kukolja

POPIS CITIRANE LITERATURE

1. S. Dimitrijević, 1966, **Arheološka iskopavanja na području vinkovačkog muzeja, Vinkovci**
2. S. Dimitrijević, 1967, »Die Ljubljana Kultur«, **Archaeologia Iugoslavica VIII**, Beograd, str. 1—25; T. I—VIII
3. S. Dimitrijević, 1979, **Lasinjska kultura; Retz-Gajary kultura, Praistorija jugoslavenskih zemalja III (Eneolitsko doba)**, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo
4. S. Dimitrijević, 1980, »Zur Frage der Retz-Gajary Kultur in Nordjugoslawien und ihrer Stellung im pannonischen Raum«, **Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 61**, Mainz, str. 15—89, Taf. 20
5. L. Franz und J. Weninger, 1927, »Die Funde aus den prähistorischen Pfahlbauten im Mondsee«, **Materialien zur Urgeschichte Österreichs 3**, Wien

6. N. Kalicz, 1973, »Über die chronologische Stellung der B Balaton-Gruppe in Ungarn«, *Simposium über die Entstehung und Chronologie der Badener Kultur, Bratislava*
7. N. Kalicz, 1974, »A balatoni csoport emlékei a Dél-Dunántúlon«, *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyvéből, XIV—XV (1969—1970), Pecs, str. 75—96; T. XII*
8. N. Kalicz, 1976, »Die Funde der Phase III der Kupferzeitlichen Balaton-Gruppe in Nagykanizsa — Sánc«, *Mitteilungen des Archäologischen Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 5, 1974/75, Budapest, str. 41—44, Taf. 9—10*
9. R. R. Schmidt, 1945, *Die Burg Vučedol, Zagreb*
10. A. Točík, 1961, »Kerámika zdobená brazdeným vpichom na juhozápadnom Slovensku«, *Památky Archeologické — LII, 1961/2, str. 321—344.*

Summary

A CONTRIBUTION TO THE STRATIGRAPHY OF THE KEVDERC-HRNJEVAC TYPE OF THE RETZ-GAJARY CULTURE

The village of Držanovac lies in the north-western part of Croatia, twenty kilometres south-east from Bjelovar. Earlier research had already established the positions of settlements belonging to Linearband culture of the Malo Korenovo type, to Lasinja culture, and finds of pottery attributed to Sopot culture of the Brezovljani type.

Up to the present, neither the vertical nor the horizontal stratigraphic relations (due to the spaciousness of the site), could be defined. The probing dig located hardly thirty meters east of the determined positions of the sod-house settlement of the Lasinja culture, brought to the surface the material unknown to this site so far. A sod-house of the Retz-Gajary culture (T I, p 2) was uncovered and above it a smaller, formerly above-ground object, belonging to the Early Bronze Age of the Vinkovci culture (T I, p 1). Although the surrounding area was free of any other objects the house was built directly above the sod-house and there must have been a reason for this.

When the Vinkovci culture dwellers came to this site, the Retz-Gajary sod-house had already been deserted and was left untouched. The new arrivals dug in two massive pillar-carriers the facade and then filled out the remaining space with the material which was left behind after the sod-house had been dug out. Except for the facade, the house was made out of a light wood construction, the floor being left in its original form, but with a wooden threshold on the entrance. If we accept this hypothesis, the time between when sod-house was deserted and the time when the house was built above it was rather short. This brings the Retz-Gajary culture into closer relationship with the Early Bronze Age Vinkovci culture. (Neither the sod-house nor the house were destroyed by fire.)

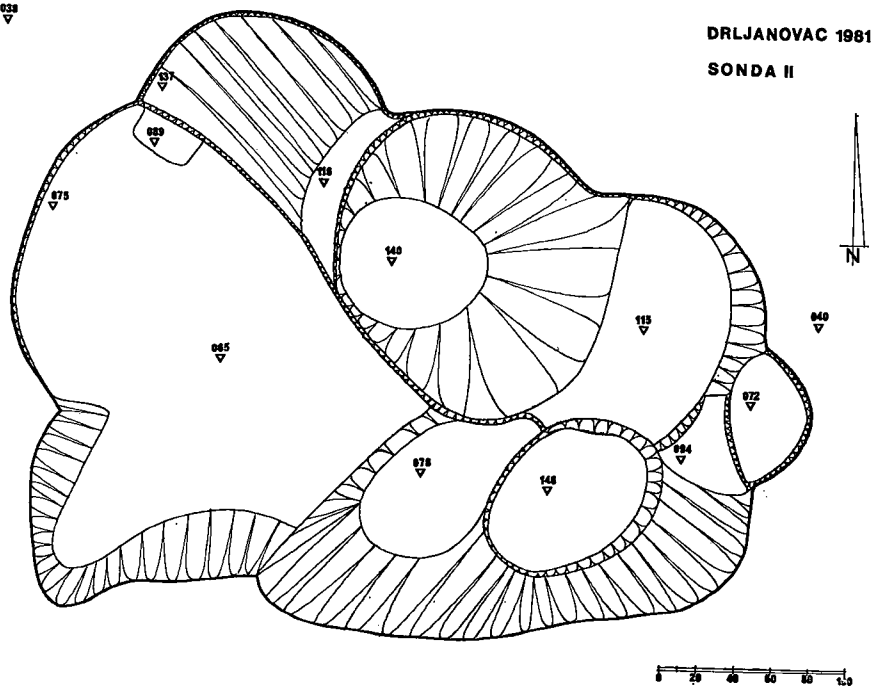
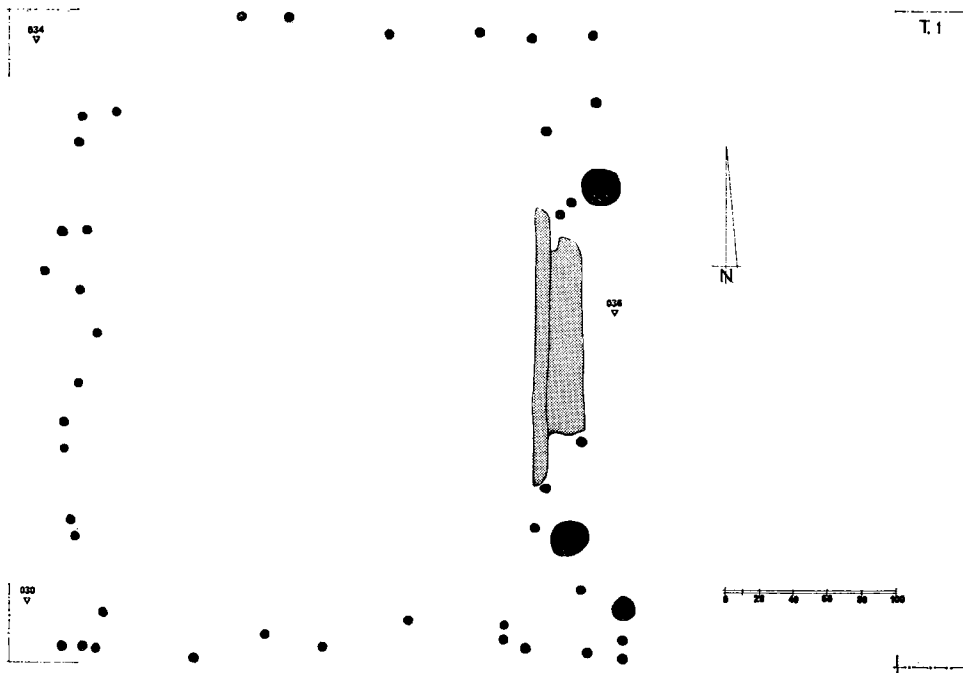
It has already been stated that the Lasiinja culture settlement was not far and its pottery finds Stojan Dimitrijević had attributed to its final, third degree. We can only guess at the relationship between the Lasiinja culture settlement and the only Retz-Gajary object found in this site. However, the fact that they could exist simultaneously deserves special attention. It is difficult to accept the fact that in pre-historic conditions small isolated object with only a few dwellers could exist. This also applies to the Retz-Gajary sod-house. Even if it was not in direct contact with its cultural counterparts, it should be assumed that it still had some contact with the neighbouring Lasiinja culture settlement. The Retz-Gajary sod-house was not a part of the Lasiinja settlement although located nearby. In this way it showed due respect towards the more numerous populace of another ethnicum, but at the same time put itself under its protection. This also implies that the more numerous inhabitants of the Lasiinja settlement had some interest when they allowed newcomers to settle down in the nearby vicinity.

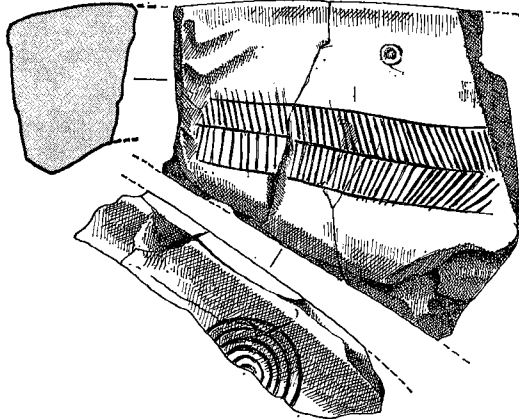
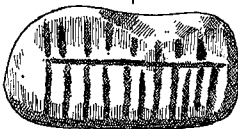
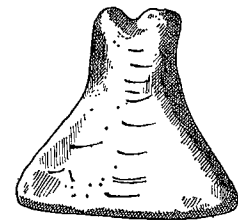
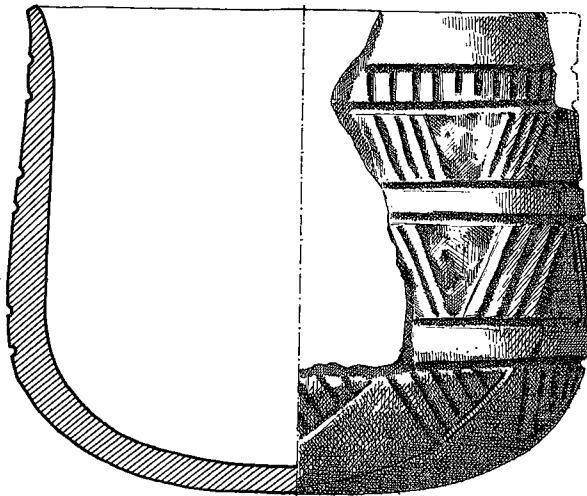
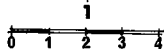
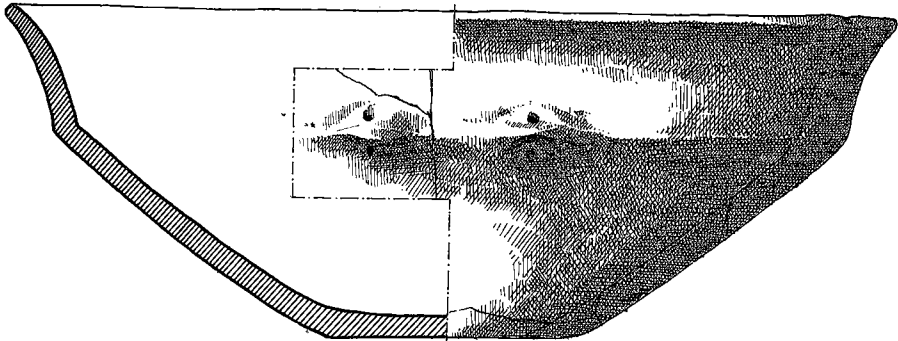
The pottery finds of the sod-house indicate more pronounced ties with the Kevderc-Hrnjavac than with the Višnjica type of the Retz-Gajary culture. Observing the position of the village of Drijanovac, it is obvious that it is a borderline location between the two types. Grooving and greater scraped surfaces on some finds indicate close ties with the late classic phase of the Vučedol culture or the B₂ degree. Doubled perforated ears are analogous to those belonging to the Mondsee type of the Retz-Gajary culture.

The Vinkovci culture that »inherited« this area is present with its standard pottery forms which are dominated by vessels characterized by sharply drawn out brim of the nose. This pottery belongs to the earlier phase of the culture.

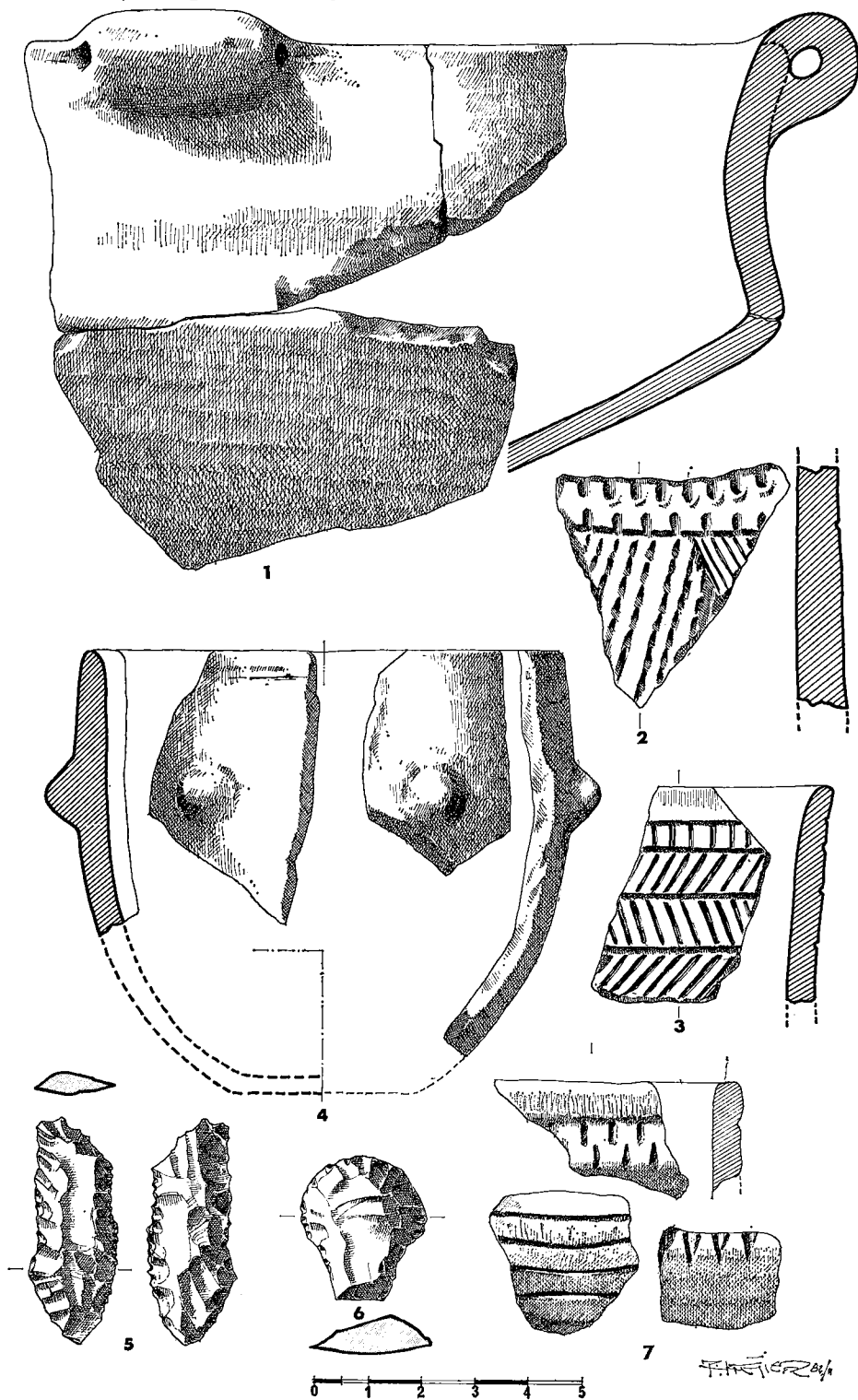
The Kevderc-Hrnjavac type of the Retz-Gajary culture on the Drijanovac site, manifests itself through horizontal stratigraphy parallel in time with the youngest level of the Lasiinja culture — Lasiinja III, and it is directly succeeded by the Vinkovci culture.

All the above mentioned arguments indicate that the finds of Retz-Gajary sod-house reach the very end of the Early Bronze age.

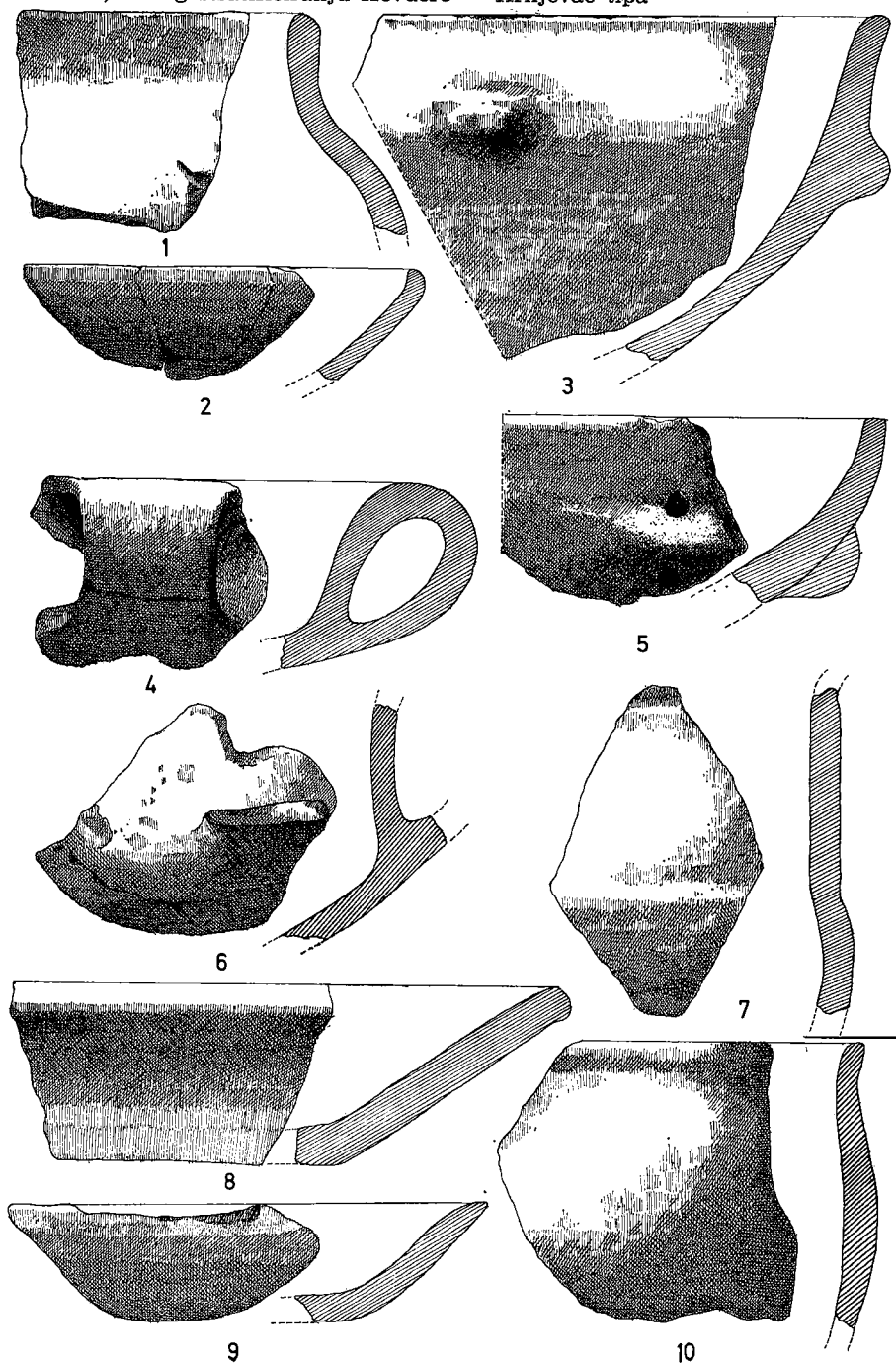

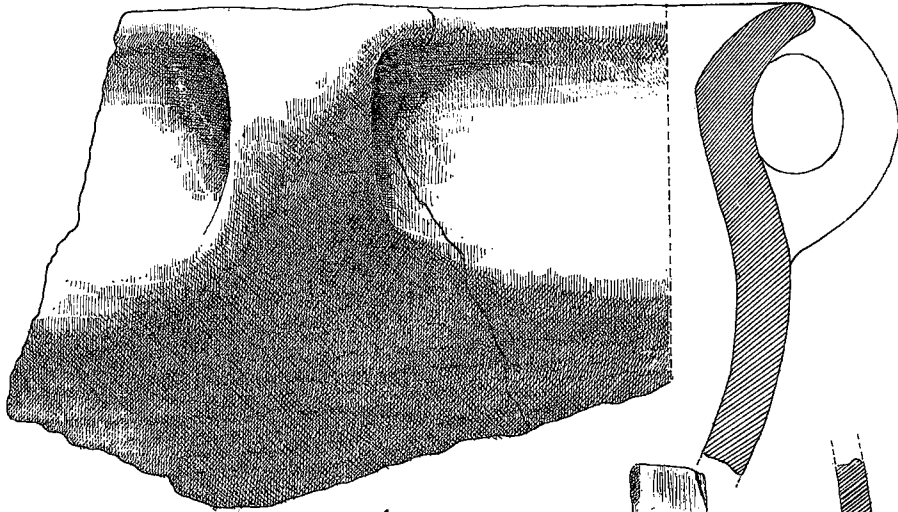

R. KREJČIĆ 1982/88

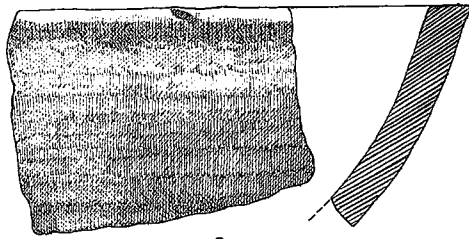

A. Durman, Prilog stratificiranju Kevdere — Hrnjevac tipa

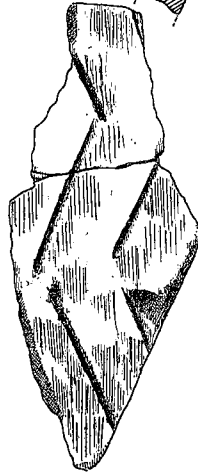

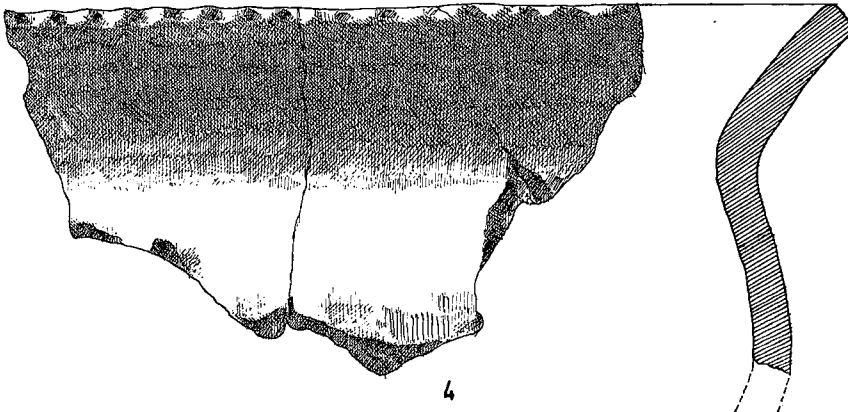
1

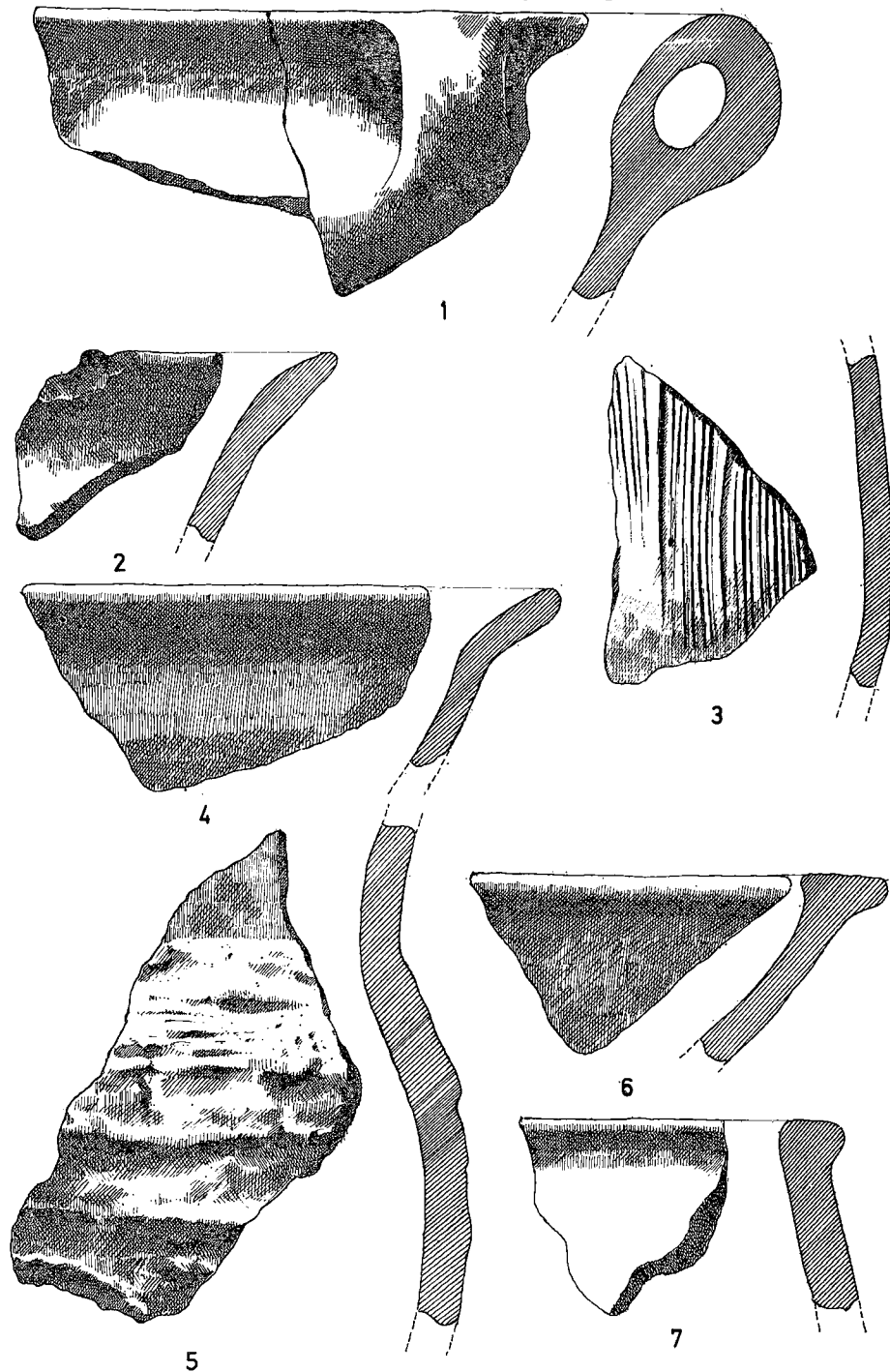
2

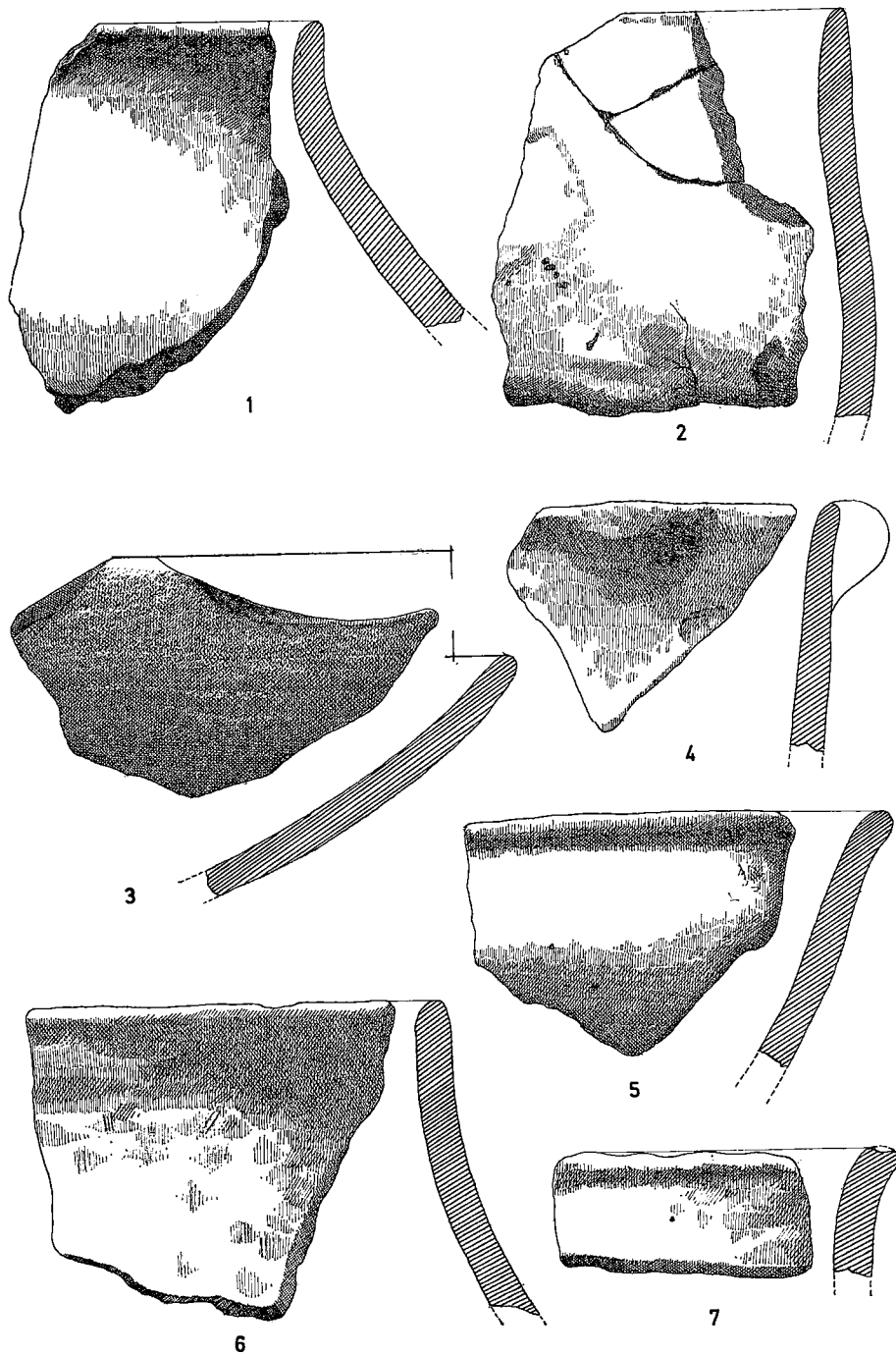

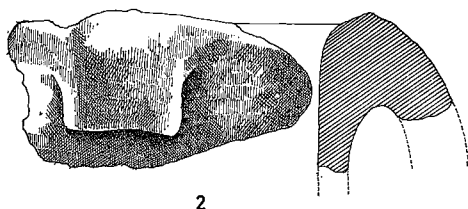
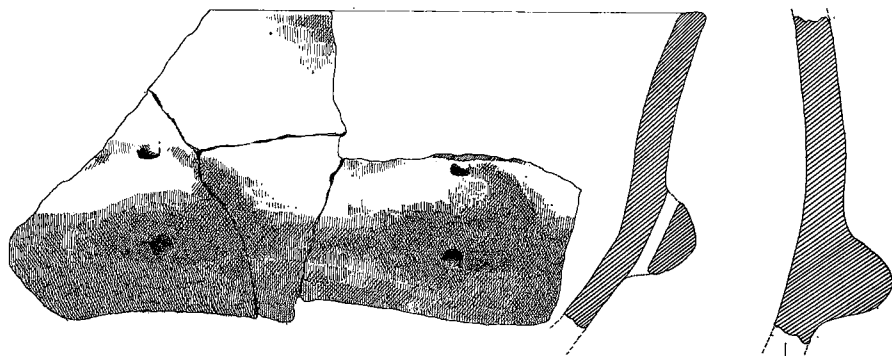
3

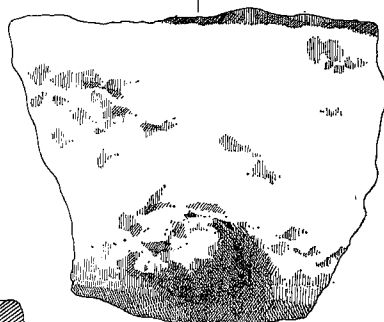
4

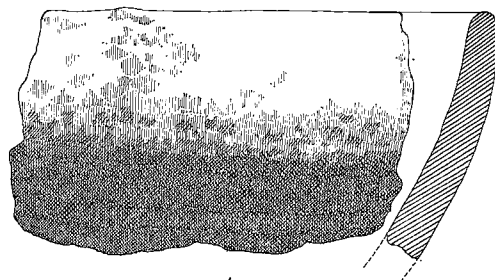

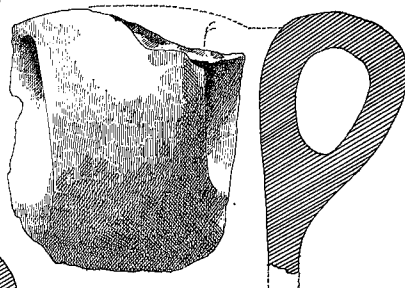
2

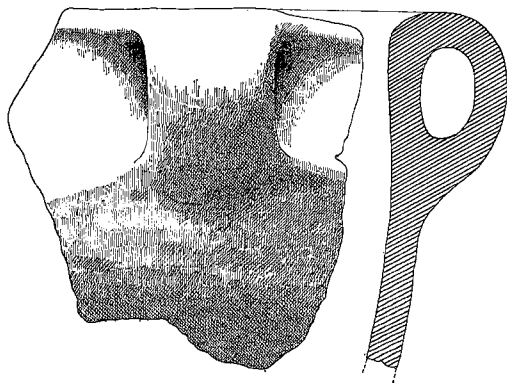
3

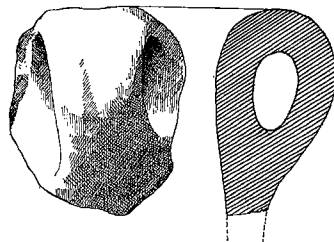
4

5

6

7